

LAUSUNTO

Asia

Lausunto arviomuistiosta koskien usealla hallinnon tasolla samanaikaisesti luottamushenkilönä toimimista

Lausunnonantaja

Lapin hyvinvointialue

Lausunto

1 Usealla hallinnon tasolla luottamushenkilönä samanaikaisesti toimimisesta yleisesti

Hyvinvointialue toteaa, että Suomen henkilökeskeinen vaalijärjestelmä johtaa käytännössä siihen, että vaaleissa valituiksi tulevat useimmiten tunnetut ja kokeneet henkilöt. Kokemusta voidaan pitää arvona sinänsä, ja järjestelmä tukee osaltaan puoluepoliittista toimivuutta. Samanaikaisesti järjestelmä voi kuitenkin tuottaa haitallisia sivuvaikutuksia, kuten eturistiriitojen lisääntymistä, poliittisen vallan keskittymistä sekä tosiasiallisen poliittisen kilpailun kaventumista. Näitä ilmiöitä ei voida pitää demokratian edistämisen kannalta myönteisinä.

Kansalaiskyselyjen perusteella enemmistö kansalaisista suhtautuu kriittisesti samojen henkilöiden toimimiseen useilla hallinnon tasoilla samanaikaisesti, vaikka käytännössä tällaiset kaksois- ja monimandaatit ovat yleistyneet. Tämä osoittaa jännitteen kansalaisten odotusten ja poliittisen järjestelmän toiminnan välillä.

Samanaikaisen ehdokkuuden tarkastelussa keskeiseksi muodostuu jännite kahden demokratia-arvon välillä: toisaalta laaja osallistumisoikeus ja toisaalta poliittisen vallan hajautuminen sekä tosiasiallisen kilpailun turvaaminen. Jos tavoitteena on edistää kansanvaltaisuuden periaatteen mukaisesti mahdollisimman laajaa osallistumista, tulisi myös poliittisen kilpailun olla tosiasiallisesti avointa. Tästä näkökulmasta samanaikaisen ehdokkuuden rajoittamista voitaisiin pitää keinona vahvistaa erityisesti uusien ja nuorten ehdokkaiden mahdollisuuksia menestyä vaaleissa.

Vaikka työryhmä päätyy arvioon, ettei ehdokkuuden rajoittamiselle ole erityistä perustetta, voidaan tätä arviota pitää osittain puutteellisesti perusteltuna. Tosiasiallista poliittista kilpailua kaventavien rakenteiden tunnistaminen puoltaisi ainakin kriittisempää suhtautumista samanaikaisen ehdokkuuden nykytilaan.

2 Ehdokkaaksi asettumisen rajoittaminen

Voimassa oleva yhteisöjäävisääntely asettaa jo nykytilassa rajoja kunnan ja hyvinvointialueen väliselle osallistumiselle päätöksentekoon. Sääntelyn tulkintakehikko on kuitenkin osoittautunut osittain epäselväksi. Näin on tosiasiaassa myös valtuuston aseman osalta. Vaikka valtuustoa ei ole perinteisesti katsottu kuuluvaksi yhteisöjäävisäännöksen soveltamisalaan,

käytännössä valtuuston toiminta voi johtaa tilanteisiin, joissa yhteisöjäävin suojatarkoitus vaarantuu. Tämä korostuu tilanteissa, joissa valtuusto ottaa käsiteltäväkseen operatiivisia kysymyksiä.

Tältä osin hyvinvointialue kiinnittää erityistä huomiota valtiovarainministeriön Lapin hyvinvointialueelle asettaman arviointiryhmän havaintoihin aluevaltuuston päätöksenteon haasteista. Valtuuston rooli voi käytännössä siirtyä strategisesta ohjauksesta operatiiviseen päätöksentekoon. Tämä lisää eturistiriitojen mahdollisuutta, erityisesti tilanteissa, joissa päätöksentekijöillä on samanaikaisia sidonnaisuuksia kunnalliseen päätöksentekoon.

Mikäli vaalikelpoisuutta valtuustotasolla ei rajoiteta, hyvinvointialue katsoo, että sääntelyä tulee kehittää toimivallan jakoon puuttumalla. Aluevaltuuston rooli tulee lainsäädännölläkin nykyistä selkeämmin rajata strategisiin linjauksiin, ja operatiivinen päätöksenteko (kuten palveluverkon yksityiskohtainen määrittely) osoittaa aluehallitukselle ja sen alaisille viranomaisille.

3 Kunnan luottamushenkilön ja kunnanjohtajan vaalikelpoisuus aluehallitukseen

Hyvinvointialue pitää perusteltuna työryhmän ehdotusta kohdentaa vaalikelpoisuusrajoituksia erityisesti operatiivisiin toimielimiin, kuten aluehallitukseen, kunnanhallitukseen ja keskeisiin lautakuntiin.

On perusteltua säätää, ettei sama henkilö voi samanaikaisesti toimia aluehallituksessa ja kunnanhallituksessa. Lisäksi kunnanjohtajan tai pormestarin toimimista aluehallituksen jäsenenä tulee rajoittaa. Vastaavasti hyvinvointialuejohtajan toimiminen kunnanhallituksessa tulee estää.

Nämä rajoitukset kohdistuvat tilanteisiin, joissa eturistiriidat ovat rakenteellisia ja toistuvia. Sääntely on tältä osin oikeasuhtaista, koska se ei rajoita ehdokkuutta tai vaaleihin osallistumista, vaan ainoastaan tiettyjen keskeisten toimielinten jäsenyyttä.

Hyvinvointialue pitää hyvinvointialuelain vaalikelpoisuutta koskevan sääntelyn täsmentämistä tältä osin kannatettavana, vaikka puolueet olivatkin edellisten Lapin aluevaalien jälkeisessä paikkajaossa suullisesti sopineet periaatteesta, että kaksoisroolit eivät ole lähtökohtaisesti hyväksyttäviä.

4 Henkilöstön vaalikelpoisuus aluehallitukseen

Aluehallitus edustaa hyvinvointialuetta työnantajana. Tämän vuoksi henkilöstön edustajien osallistuminen sen toimintaan johtaa pysyviin ja rakenteellisiin intressiristiriitoihin.

Hyvinvointialue katsoo, että lainsäädäntöön tulee ottaa selkeä vaalikelpoisuusrajoitus niiden henkilöiden osalta, jotka toimivat henkilöstön edustajina (ns. luottamusedustajat). Sama koskee tilanteita, joissa henkilöstöasioita käsitellään aluehallituksen alaisissa toimielimissä.

Lisäksi hyvinvointialue pitää perusteltuna rajoittaa henkilöstön vaalikelpoisuutta aluehallituksen puheenjohtajistoon sekä tarkistaa henkilöstöedustusta koskevaa sääntelyä (ns. kiintiösääntely) siten, että aluehallituksen toimintakyky työnantajan edustajana vahvistuu.

5 Kuntalakiin liittyvät kysymykset ja muut työryhmän havainnot

Hyvinvointialue toteaa, että hyvinvointialueiden hallintomalli on pitkälti rakennettu kuntahallinnon rakenteen varaan, vaikka järjestelmät poikkeavat toisistaan keskeisesti.

Hyvinvointialueilla ei ole aitoa taloudellista itsehallintoa, ja niiden toiminta on kiinteässä suhteessa valtion rahoitukseen ja ohjaukseen. Tästä syystä kuntahallinnon rakenteiden suora soveltaminen hyvinvointialueisiin on osoittautunut ongelmalliseksi.

Hyvinvointialue katsoo, että jatkossa tulisi arvioida laajemmin hyvinvointialueiden hallinnon rakennetta ja kehittää sitä erillisenä kokonaisuutena, joka ei ole sidottu kuntalain rakenteisiin. Tavoitteena tulisi olla järjestelmä, joka tukee paremmin hyvinvointialueen tehtävien tehokasta hoitamista ja ehkäisee rakenteellisten eturistiriitojen syntyä.

6 Muut huomiot

Hyvinvointialue yhtyy työryhmän näkemykseen siitä, ettei esteellisyysnormistoa tule kehittää kasuistiseen suuntaan ja että vaalikelpoisuusrajoituksiin tulee suhtautua pidättyvästi.

Samalla hyvinvointialue katsoo, että pelkät esteellisyysäännökset eivät riitä ratkaisemaan rakenteellisia ongelmia, jotka liittyvät kunnan ja hyvinvointialueen välisiin suhteisiin. Toistuvat eturistiriitatilanteet puoltavat ennakkollista sääntelyä vaalikelpoisuusnormiston kautta erityisesti operatiivisissa toimielimissä. Usean hallinnon tason samanaikaiset luottamustoimet voivat johtaa vallan keskittymiseen ja heikentää luottamusta päätöksenteon puolueettomuuteen.

Hyvinvointialue pitää tasapainoisena lähestymistapana sitä, että ehdokkuutta ei rajoiteta, mutta vaalikelpoisuutta rajoitetaan operatiivisissa toimielimissä ja päätöksenteon rakenteita selkeytetään.

Samanaikaisen ehdokkuuden rajoittamiseen liittyy kuitenkin argumentteja myös poliittisen kilpailun näkökulmasta. Rajoittaminen voisi lisätä uusien ehdokkaiden mahdollisuuksia ja vahvistaa demokratian tosiasiallista toimivuutta. Toisaalta tällainen rajoitus kohdistuisi suoraan osallistumisoikeuteen ja kaventaisi äänestäjien valinnanvapautta. Tämän vuoksi mahdollisiin rajoituksiin tulee suhtautua huolellisen perusoikeusarvioinnin kautta.

Lopuksi hyvinvointialue toteaa, että kuntien ja hyvinvointialueiden erilainen asema edellyttää sääntelyn eriyttämistä. Hyvinvointialueille tulisi kehittää niiden tehtäviä ja asemaa vastaava, erillinen lainsäädäntökokonaisuus.

Rovaniemellä 1.6.2026

Lapin hyvinvointialue

Aluehallitus (1.6.2026 § 267)